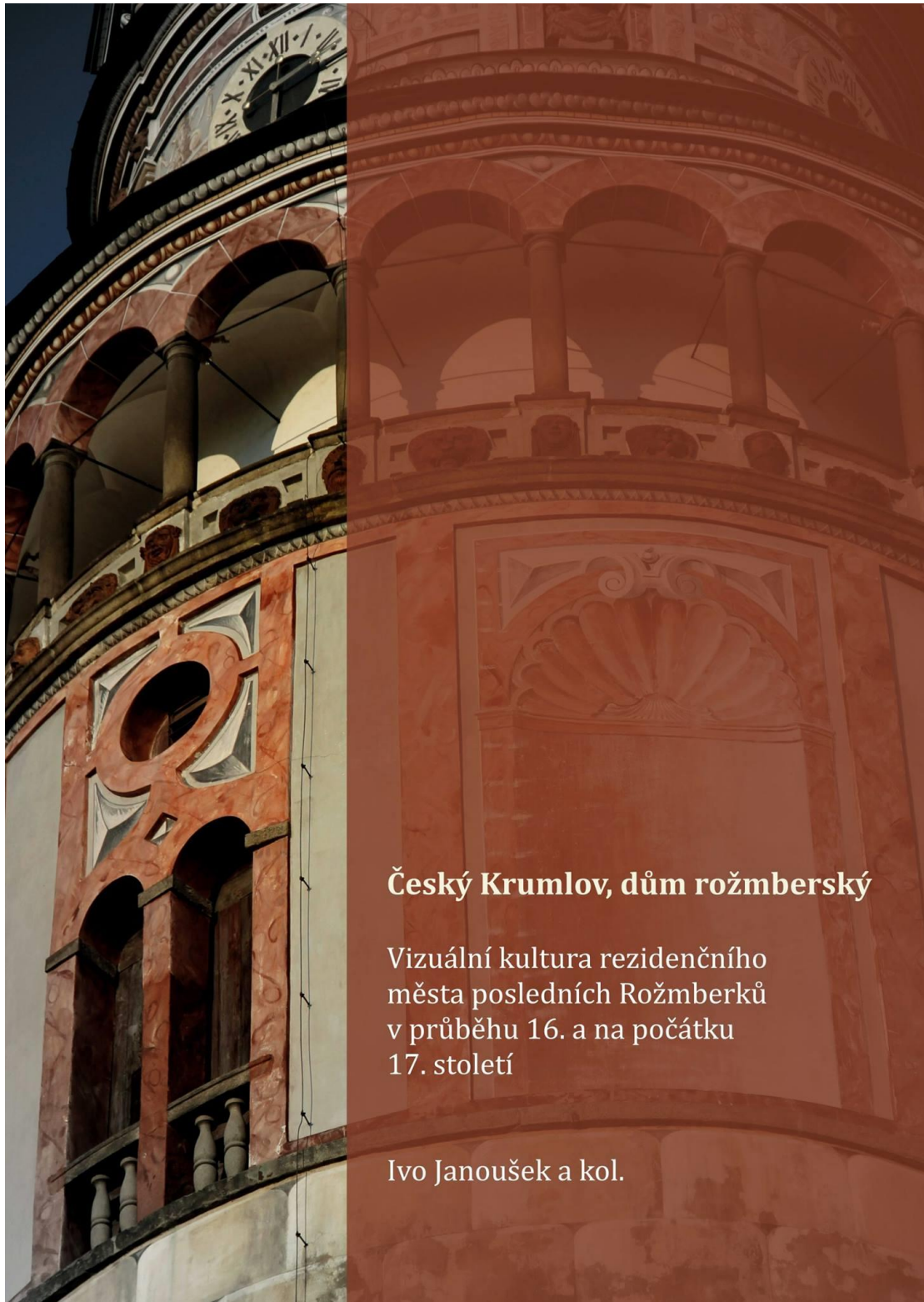

Téma: Český Krumlov, dům rožmberský

Vizuální kultura rezidenčního města posledních Rožmberků v průběhu 16. a na počátku 17. století

Český Krumlov, dům rožmberský

Vizuální kultura rezidenčního
města posledních Rožmberků
v průběhu 16. a na počátku
17. století

Ivo Janoušek a kol.

ABSTRAKT

Rezidenční město Český Krumlov, dnes památka světového kulturního dědictví UNESCO, patří mezi nejceněnější stavebně-historické soubory v českých zemích. Jako sídelní centrum nejmočnějších aristokratických rodů v zemi, si místo dodnes uchovalo neuvěřitelnou historickou, uměleckou a dokumentační hodnotu. Podnětem předkládaného grantového projektu je částečná absence souvislého umělecko-historického výzkumu zabývajícího se vizuální kulturou města jako celku v období jeho největší slávy – tzn. za vlády posledních Rožmberků Viléma a Petra Voka v průběhu 16. a na počátku 17. století.

Hlavním cílem je představit stavební činnost v hlavním rodovém sídle jako určitý model vizuální prezentace české předbělohorské šlechty. Grantový projekt je rozdělen do tří částí. První část se zaměří na strategii objednavatelů ve vztahu k výslednému vizuálnímu řešení, druhá na percepci současníků a třetí na umělecko-historickou analýzu dochovaných objektů v městském i zámeckém prostředí. Snahou je vytvořit rozsáhlou dvojjazyčnou publikaci, která poskytne komplexní obraz vizuální kultury nejvýznamnějšího rezidenčního města konce 16. a počátku 17. století a přinese významný doklad obvyklých renesančních forem reprezentace české předbělohorské aristokracie.

Stručná historie města s důrazem na období vlády rodu Rožmberků:

První písemná zmínka o krumlovském hradu pochází z básně Ulricha z Lichtensteina „der Frauendienst“ a je datována mezi léty 1240 – 1242. V listině rakouského a štyrského vévody Otakara z roku 1253 se poprvé objevuje v písemné formě název Chrumbenowe, který je odvozen od staroněmeckého výrazu „Krumme Aue“ – „Křivý luh“. Právě krajinná dispozice města na dvou protilehlých skalních masivech rozdělených trojicí meandrů řeky Vltavy vytvořila základ pro budoucí urbanistickou strukturu středověkého města. V této době byl Krumlov obýván příslušníkem významného šlechtického rodu Vítkovců, Vítkem z Krumlova. Původní gotický hrad byl založen kolem roku 1250 jednou z větví mocného rodu Vítkovců s erbovním znamením pětিলisté růže, pány z Krumlova. Po smrti Voka z Krumlova k roku 1302 vymírá rod pánů z Krumlova a se svolením českého krále Václava II. přebírá veškeré jejich majetky spřízněný rod Rožmberků, mladší větev rozrodu Vítkovců. Spojením dvou vítkovských držav: panství po pánech z Krumlova spolu se statky Rožmberků vzniká nejucelenější panství v rámci českého království na velké části jižních Čech – rožmberské dominium v čele s hlavou rodu Rožmberků, který byl od 15. století titulován jako „vladař domu Rožmberského“, jehož sídelním městem byl Český Krumlov.

Zakladatelem rodu Rožmberků byl Vítek III. z Prčice a Plankenberka (+1236), jehož syn Vok I. (+1261) z Rožmberka založil rodový sídelní hrad Rožmberk, od kterého bylo také patrně odvozováno rodové jméno. Po zániku krumlovské větve Vítkovců (po vymření pánů

z Krumlova) měl podle zemského práva zavláť nad Českým Krumlovem praporec s českým lvem, symbolizující převzetí majetku vymřelého rodu českým králem, ale nestalo se tak. V listině z 8. dubna roku 1302 daroval český král Václav II. Český Krumlov se všemi k němu náležejícími vesnicemi a statky nejvyššímu komorníku Českého království Jindřichovi I. z Rožmberka (+1310). Jindřich přesunul rodové sídlo z Rožmberka do Krumlova a českokrumlovský hrad byl po celá tři následující století využíván jako rožmberské rezidenční sídlo.

Během tři sta let rožmberské vlády vznikla na vysokém ostrohu monumentální rodová rezidence, k níž přiléhalo středověké dvouměstí oddělené říčním meandrem. Na jedné straně městská čtvrť Latrán s ojedinělým středověkým trojklášteřím klarisek, minoritů a bekyň, renesanční rezidencí s okrasnou zahradou a soustavou opevněných bran, jenž byla každodenním životem spojena s rožmberským sídlem, a na straně druhé samostatně opevněné vnitřní město vzniklé na zelené louce s náměstím, farním kostelem, monumentální jezuitskou kolejí či pivovarem.

Jedním z prvních významných vladařů rodu byl Petr I. z Rožmberka, s nímž přišla ve 14. století první doba rozmachu. Jako významný katolík, vychovaný v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě, založil ve městě kostel sv. Víta, špitál s kostelem sv. Jošta, povolal do města klarisky, františkány a na hradě nechal vystavět kapli sv. Jiří. Na význam 14. století navázal v 15. století Oldřich II. z Rožmberka, který rozšířil rožmberské dominium do téměř celých jižních Čech. Jako silný katolík vytvořil z města mocné politické centrum země proti obávaným husitům. Město se postupně proměňovalo ze středověkého centra na renesanční rezidenci. Největší rozmach zažilo město v 16. století, kdy se vladaření ujal Vilém z Rožmberka – nejvýznamnější osobnost soudobé politiky a kultury. Nesmírně bohatý šlechtic proměnil město v okázalé renesanční sídlo, kde pracovali italští umělci, přijížděli alchymisté z rudolfinského dvora a na zámku se střídali nejvýznamnější politické a kulturní osobnosti Evropy. Vilém započal s přestavbou zámku, s výstavbou jezuitské koleje, se stavbou luxusního vdovského sídla s okrasnou zahradou a s přestavbou celé řady městských domů. Všude čnely rožmberské znaky a město se představovalo jako okázalá rezidence nejmocnějšího muže v zemi. V roce 1555 spojil vladař původně středověké dvouměstí do jednoho města, čímž zabránil neustálým sporům mezi jeho obyvateli. Nezastavitelné hýření financemi předposledního Rožmberka sice proměnilo dominium v důstojné a bohaté území, ale zadlužilo majetek natolik, že poslední vladař domu Rožmberského musel rožmberskou rezidenci postoupit na konci roku 1601 císaři Rudolfovi II. Habsburskému. Tak skončilo po 300 letech nejslavnější období města.

Na zámek nechal císař umístit svého levobočka dona Julia d'Austria, který na zámku spáchal vraždu

a následně i sebevraždu. Když do 9 otevřených bran přišlo pasovské vojsko, bylo jasné, že přišly do města krušné časy. Roku 1622 získalo město novou vrchnost. Ferdinand II. Habsburský udělil celé panství štýrskému rodu Eggenbergů s dědičným titulem vévodství. Během třicetileté války město obsadila císařská vojska a roku 1648 Švédové. Do bývalé rožmberské rezidence se život v přepychu navrátil až s třetí generací eggenberských vévodů. Z Českého Krumlova si učinil svoji rezidenci Jan Kristián I. z Eggenbergu a započal velkorysou přestavbu zámeckého areálu, k němuž přibyla rozlehlá raně barokní zahrada s letohrádkem Bellarie. Se smrtí Jana Kristiána vymřel rod Eggenbergů a majetek přešel roku 1719 do rukou jeho vdovy, čímž získává město i zámek knížecí rod Schwarzenbergů. V 18. století se Český Krumlov opět stal významným centrem střední Evropy. Za svoji rezidenci si ho vybral Josef Adam ze Schwarzenbergu, s nímž přišlo opět období stavebního dění. Na zámku se střídaly nejvýznamnější politické a kulturní osobnosti a z Českého Krumlova bylo přední šlechtické sídlo pozdního baroka a přicházejícího rokoka. Na zámku bylo postaveno barokní divadlo, přestavěna Bellarie a v hradním paláci přestavěny velké reprezentační sály.

V 19. století město ztratilo svůj rezidenční charakter, z důvodu přestěhování schwarzenberské rezidence z Českého Krumlova na zámek Hluboká, a minula ho průmyslová revoluce. Ve 20. století byl Český Krumlov lazaretem první světové války pro rakousko-uherské vojáky či německým centrem sudetoněmecké župy nacistického Německa. Po skončení války bylo odsunuto 80% původního německého obyvatelstva a z příhraničního města se stalo přirozeným procesem romské ghetto, kde během období komunismu nemělo smysl stavět nové socialistické stavby. Když roku 1989 padla železná opona, objevilo se intaktně dochované středověké město s renesančními a barokními domy pamatující dobu aristokratického přepychu. Již roku 1993 se podařilo zámeckou rezidenci i s městem zapsat na seznam světového kulturního dědictví UNESCO.

Poslední Rožmberkové

Připravovaná publikace by se měla zaměřit na dobu největšího rozkvětu města, kterým byla bez pochyby éra vlády posledních Rožmberků – Viléma a Petra Voka. Doba, během níž se město stalo jedním z nejvýznamnějších center, aby mohlo záhy, pro klid celé země, na čas opět upadnout do zapomnění. Vilém z Rožmberka, nejstarší syn vladaře domu rožmberského Jošta III. z Rožmberka a jeho druhé manželky Anny z Regendorfu, se stal v útlém mládí spolu s mladším bratrem Petrem a sestrami polovičním sirotkem otcovou náhlou smrtí. Zatímco rožmberské dominium spravovali Vilémovi poručníci strýc Petr V. z Rožmberka a později Albrecht z Gutnštejna, Oldřich Holický ze Šternberka a Jeroným Šlik, mladý šlechtic se učil na internátní škole v Passově základy filosofie, teologie, historie, latiny i způsoby vystupování v aristokratickém prostředí. Jedním z jeho učitelů zde, byl i Jindřich Scribonius

pozdější probošt Svatovítské kapituly. Již v této době si Vilémův mladší bratr Petr uvědomuje svoji roli a závislost na bratrově vůli, jak je patrné z dochované korespondence, kdy byl Petr na Krumlovském zámku vyučován domácími učiteli a nacházel zálibu v literatuře. Díky svědomitému a horlivému hospodaření Vilémových poručníků, se podařilo rožmberské panství v době Vilémových šestnáctých narozenin, kdy byl zplnoletněn a ujímá se vedení nad dominiem, předat bez zátěže dluhy a naopak s větším naspořeným obnosem v hotovosti. Krátce poté, co se mladý rožmberský vladař zmocnil svého panství, čekala jej významná zahraniční cesta, na které jako jeden ze členů šlechtické družiny doprovázel budoucího českého krále arciknížete Maxmiliána na cestě za uvítání svojí nastávající choti Marie do Itálie. Z tohoto původního účelu výpravy šlechtické družiny, se stala pouhá epizoda v jinak více než půl roku trvajícím pobytu v renesanční Itálii. Tato kavalírská cesta se stala významným milníkem v životě mladého Viléma, podnítila hlubší zájem o životní styl italské aristokracie, nechal se okouzlit místní atmosférou, renesanční architekturou a uměním. Nově načerpané dojmy z italského cinquecenta chtěl Vilém po svém návratu zprostředkovat i svému dominiu. Velkolepou přestavbu krumlovského hradu inicioval Vilém již od šedesátých let 16. století pod vedením Antonína Ericera Vlacha, kterého v letech sedmdesátých nahrazuje architekt Baltazar Maggi z Arogna. Přestavba gotického hradu v honosnou renesanční residenci, zasáhne postupně všechny zámecké části. Zatímco v prostorách horního zámku byly soustředěny reprezentační a obytné místnosti, v areálu dolního zámku byly umístěny nově budované správní objekty. „*A zvláštní libost jměl v stavění. Pročež hrad Krumlov starý, nepořádný, úzký, tmavý a neveselý, takměř ve všech místech rozšířil, přeformoval, v způsob veselý a prostranný vystavěti dal, takže kromě věže staré podobenství starého nezůstalo.*“¹ Stará věž sice připomínala starobylost rodového sídla, ale i ona se dočkala stavebních úprav Baltazara Maggiho, aby mohla být i po více jak čtyřech staletích nejvýznamnější dominantou městského panoramatu. Vilém, jako druhý nejvýznamnější muž po českém králi, během zasedání zemského soudu seděl ihned po králově pravici a v době panovníkovi nepřítomnosti jej zastupoval, musel patřičným způsobem dbát na reprezentaci rožmberského rodu i na svoji vlastní. Jako vladař domu rožmberského byl v natolik významné pozici, že jeho úřad si vyžadoval nákladnou a sofistikovanou strategii, kterou by mohl zastupovat svou osobu. Prostředkem se mu stalo budování reprezentačního sídla, které mělo spolu s historií města sepnatou s rodovou posloupností, připomínat zachování tradice, ale zároveň příklon k nejaktuálnějším dobovým idejím v oblasti vědy, architektury, umění i samotného životního stylu vysoké aristokracie. Českokrumlovské rezidenční sídlo odráželo také Vilémovi ambice na polský trůn, od nichž v pozdější době ze strategických důvodů upustil, aby neohrozil svoji

¹ BŘEZAN, Václav. *Životy posledních Rožmberků. I. Život Viléma z Rožmberka : padesátní letopis, to jest poznamenání některých věcí pamětihodných pana Viléma z Rožmberka za padesáte a sedm let zběhlých ...* Praha : Svoboda, 1985. 371 s. Dále jen *Životy posledních Rožmberků I. S. 371.*

loajalitu vůči českému králi. Zatímco Vilém byl nejvýznamnějším představitelem české šlechty a zastával nejvýznamnější státní posty, jeho mladší bratr Petr Vok hospodařil z bratrových milodarů. Netušil, že finanční obnosy, které si od bratra neustále vypůjčuje, bude muset sám v blízké budoucnosti draze splácet. Ačkoli se jeho starší bratr čtyřikrát oženil, ani jeden ze svazků nezplodil vytouženého dědice ani dědičku, byl Vilém nucen převést dědická práva v případě svého zesnutí na mladšího bratra, kterému mnohdy vyčítal nevázaný způsob života a svobodomyslnost. Přes naléhání a zralý věk se Petr Vok oženil se značně mladší Kateřinou z Ludanic, jejichž sňatek proběhl 14. února 1580 na zámku v Bechyni, kde Petr pobýval. Během 80. a 90. let 16. století se zhoršuje Vilémův zdravotní stav a Petr si uvědomuje závažnost situace, kdy se bude muset nevyhnutelně stát posledním vladařem domu rožmberského a převzít tak veškerou odpovědnost za rozsáhlá panství a úřad, ačkoli mu tato role neměla připadnout a nebyl na ni připravován. Když 31. srpna roku 1592 Vilém v 63 letech umírá, přebírá dominium Petr Vok a vědomě navazuje na odkaz staršího bratra. V českokrumlovské katedrále svatého Víta staví bratrovi honosnou hrobku z červeného mramoru od sochaře Jiřího Bendla: *Nový hrob pánu v kůru kostela krumlovského farního udělán a sklenut, kdež i prve tělo osvěcené kněžny Anny Marie, markrabíny z Bádén, předešlé manželky páně, pohřeb jmělo. ... Než epitaphium, kteréž v oltáři velikým Jeho Milost pán, pan Petr Vok, až k klenutí nahoru vysoko od mramoru a gypsu etc. panu bratru svému udělati ráčil, do tří tisíc stálo.*²

Ačkoli vladař domu rožmberského hospodařil na značně rozlehlém panství, výnosy dominia nestačily pokrýt náklady spojené s Vilémovou politickou kariérou a reprezentací. Petr Vok tak přebírá spolu s titulem dluh s astronomickou částkou, která se i jeho přičiněním vyšplhala až na 1 000 000 míšenských kop. Petr Vok byl tak nucen operativně řešit tísnivou finanční situaci, krátkým oddálením řešení problémů bylo převedení majetku na Vokovu manželku Kateřinu z Ludanic. Netrvalo ovšem dlouho a poslední rožmberský vladař přistoupil k daleko radikálnějšímu kroku, kterým bylo postupné rozprodávání panství. Petrův nově nabytý politický úřad si vyžadoval mimo jiné účast na vojenských aktivitách, které v zemi probíhaly v souvislosti s neutichající tureckou otázkou. Turecké tažení, kterého se Vok během let 1593 až 1594 účastnil, mu i přes celkový neúspěch kampaně, přineslo významné zkušenosti, které později zúročil ve vyzbrojování svého dominia. Po Petrově návratu se shledává se svojí manželkou Kateřinou z Ludanic, u které propuká závažná psychická choroba a Petr si je nucen uvědomit absenci dědice dominia a nemožnost odkazu dědictví své slaboduché ženě. Aby dále snižoval zadlužení svého panství, pokračoval v částečném rozprodávání statků, které mnohdy prodal se značnou ztrátou. I přes mimořádně nepříznivou finanční situaci si poslední dědic domu rožmberského uvědomoval význam reprezentace svého statutu a neváhal

² *Životy posledních Rožmberků II.*, s. 562.

obětovat nemalé prostředky, jako když si v roce 1596 nechal v Itálii vyrobit stříbrné manželské postele, jež obestíraly krumplované látky posíté drahým kamením a perlami za 22 000 kop grošů míšeňských. V této době také na českokrumlovském dvoře obklopovalo Petra Voka na 200 dvorských osob, což bylo o více než 40 osob, které před čtyřiceti lety působily na dvoře jeho staršího bratra Viléma. I přes mimořádně početný dvůr, se Petr cítí sám, což se ještě prohlubuje v roce 1601, kdy po dlouhé nemoci 22. června umírá jeho manželka Kateřina a Petr zůstává bez dědice. Zasažen ranami osudy se uchyluje k nejrazantnějšímu řešení své finanční otázky a nejnecitlivějšímu zásahu do zděděného rožmberského dominia odprodejem rodového residenčního panství Českého Krumlova císaři Rudolfovi II. za 422 000 kop grošů míšeňských (které ani císař v hotovosti neměl a dluh za Voka tak v této části převzal). Poslední rožmberský vladař opouští svou rezidenci 3. dubna roku 1602: „...ve středu po neděli Květné, Jeho Milost pán Krumlovu dal odpuštění a hod velikonoční na Třeboni slavil. A tak z Krumlova pěkně, jako by zase přijeti měl, jakž říkají, se vykradl. Nebo bez velikého pláče a kvílení věrných poddaných a lidí potřebných, kteréž rovně co otec živil, nebyl by vyjeti moci ráčil.“³

Petru Vokovi se podařilo prodejem Krumlovské rezidence předejít hospodářskému kolapsu, ale jen za cenu značného zmenšení svého panství. Po přesídlení do Třeboně se veškerá stavební aktivita soustřeďuje tam, ale nikdy již nemůže dosáhnout významu a věhlasu Krumlova. I po nucených prodejkách je Petr třetím nejbohatším velmožem v Čechách, na jehož panství žije počátkem 17. století přes 4500 osedlých. Poslední vladař domu rožmberského se na sklonku svého života stal významným vzorem štedrého dobrodince a příkladného renesančního kavalíra. „O dobrotivosti pana Petra Voka mnoho by se mohlo vypravovati, kteréž druhdy někteří poddaní obmyslní zle užívati chtěli a příliš, kdyby od věrných služebníků pán pamatován nebyl.“⁴ Petr Vok umírá 6. listopadu krátce po čtvrté hodině ranní na svém zámku v Třeboni, kde se také 30. ledna 1612 koná třídní smuteční slavnost se zádušní mší ve farním kostele svatého Jiljí. Těla Petra Voka i jeho manželky Kateřiny z Ludanic byla pohřbena v rodové hrobce ve Vyšebrodském klášteře, kde společně se zakladateli rodu odpočívají dodnes.

Výstupem projektu by tak měla být publikace, která seznamuje návštěvníky Českého Krumlova s érou posledních Rožmberků ve kvalitě odpovídající hodnotám města i dostatečně reflektující význam tohoto šlechtického rodu. Rožmberský Krumlov by návštěvníka s publikací provázel po těch nejvýznamnějších místech residenčního města a zároveň by poodhaloval příčiny vzniku jednotlivých staveb v historickém a společenském kontextu. Publikace by návštěvníkovi umožňovala vnímat město jako přirozeně se rozvíjející

³ Životy posledních Rožmberků II., s. 562.

⁴ Životy posledních Rožmberků II., s. 640-41.

urbanismus, jehož hlavní těžiště – zámecké rodové sídlo reflektuje význam a postavení svého urbanismus. Oba poslední Rožmberkové jako představitelé nejvyšší aristokracie byli seznámeni s evropskou renesanční kulturou a nejaktuálnější dobové trendy neváhali přejímat pro své dominium. Po vzoru svých osvěcených pánů vladařů si významní měšťané krumlovští nechávali budovat své honosné městské domy, které zdobili rožmberskými růžemi a vědomě se hlásili k tradici starobylého rodu, který vládne spravedlivě a moudře. I tato publikace se odvolává k velikosti mecenášů, díky kterým se Český Krumlov stal perlou českých zemí, klenotem, který je potřeba stále uchovávat a chránit pro pokolení další. Toho je možno dosáhnout jen za předpokladu, že se nestane pouhou turistickou atrakcí, ale plnohodnotným článkem naší historie.

Přílohy k projektu

Životopisy žadatelů : Ivo Janoušek, Dita Pfeferová, Eva Jandová

Kalkulace projektu

Výběr z bibliografie I.

GACR: Návrh standartního projektu 2016 / P409 – Estetika, hudební vědy a vědy o umění / 16-26947S

- Václav Bůžek, Josef Hrdlička a kol., Dvory velmožů s erbem růže, Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce, Praha 1997.

- Václav Bůžek a kol., Společnost českých zemí v raném novověku, Praha 2010.

- Václav Bůžek a kol., Světy posledních Rožmberků, České Budějovice 2011.

- Václav Bůžek – Ondřej Jakubec, Kratochvíle posledních Rožmberků, České Budějovice 2012.

- Josef Dostál, Václav Březan, Poslední Rožmberkové, Praha 1941. - Helga Dressler, Alexander Colin (disertační práce), Karlsruhe 1973.

- Martin Gaži – Petr Pavelec, Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010.

Hynek Gross (ed.), Rozebírání náhrobníku Viléma z Rožmberka 1621, Památky archeologické 20, Praha 1903.

- Milan Hlinomaz, K náhrobku Viléma z Rožmberka a pohřbům renesančních velmožů, in: Václav Bůžek (ed.), Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků, České Budějovice 1993 (= Opera historica 3).

- Jan Chlíbač, Modlíci Vilém z Rožmberka, in: Jaroslav Pánek, Rožmberkové, rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011.

- Jiří Kubeš, Rodinné vztahy pánů z Hradce a Rožmberků v předbělohorském století, in: Václav Bůžek (ed.), Poslední páni z Hradce, České Budějovice 1998 (= Opera historica 6).

- Pavel Král, Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku, České Budějovice 2004.
- Jarmila Krčálová, Renesanční stavby B. Maggiho v Čechách a na Moravě, Praha 1986.
- Anna Kubíková, Rožmberský náhrobek v českokrumlovském kostele sv. Víta, in: Václav Bůžek (ed.), Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků, České Budějovice 1993 (= Opera historica 3).